



CENTRO EUROPEO DI STUDI TRACI

Anul XVI. Nr. 150

Mai 1987.

Noi Tracii

00187 - Roma, Foro Traiano 1/A

Tel. (06) 679.77.85

CU PRIVIRE LA «LEGILE» LINGVISTICE

de Dr. ION ȘERBAN

Există în lingvistică legi cu caracter axiomatic? În afară de legea evoluției - care, de altfel, reglementează întreaga existență - nu văd alta!

Nici așa zisa dispariție a limbilor nu îmbracă forma unui adevăr fundamental, căci limbile nu mor, în mod firesc, niciodată. Ele se transformă mereu, printr-o evoluție leală, fără un sfârșit previzibil. Prin urmare, e impropriu să vorbim de limbi moarte. Limba lui Tacit nu-i o limbă moartă, ci o secvență din filmul evoluției unei limbi ce dăinuiește și azi, prin vorbitorii celor nouă limbi romanice.

Există însă simple reguli, dar regulile, prin definiție, își au abaterile sau excepțiile lor. În lingvistică excepțiile sunt atât de puternice încât se poate vorbi de un balotaj permanent, între reguli și abateri. Situația aceasta este confirmată, între altele, și de faptul că în nici o problemă de limbă nu se reușește să se obțină, din partea lingviștilor, un acord de păreri, măcar în majoritate, dacă nu o unanimitate indiscutabilă. De ce? Fiindcă știința limbii e foarte labilă. Și atunci ce preț se poate pune pe aceste reguli?

Pentru ca teza de mai sus să nu lase nici o urmă de îndoială, voi da câteva exemple.

1). În *Dicționarul limbii române moderne*, cuvântului *școală* i s-au indicat următoarele origini: bg. skola, sb. skola, pol. skola. Nici pomeneală de limba română.

Frământat de această năstrușnică situație, am căutat să adâncesc cercetările și iată ce am aflat: În opera *Introducere în lingvistică*, București, 1972, p. 16, de Al. Graur, se spune: «Cuvântul *școală* nu e luat din latinescul *schola*, ci din una din limbile: bg. skola, sb. skola, ori din pol. Szkola, pentru că, dacă l-am fi luat din latină, trebuia să se supună «legii rotacismului», transformându-i-se consoana l în consoana r, spre a fi devenit scoară, așa cum s-a întâmplat cu toate cuvintele din acest grup: *gula, mola, sale*, devenite *gură, moară, sare*, - rotacism care a cuprins și dialectele limbii noastre:

- aromân - *gură, moară, sare*,
- meglenoromân - *gură, moară, sari*,
- istroromân - *gure, more, săre*».

Cercetând amănunțit Dicționarul amintit, am depistat zeci de cuvinte latine care nu s-au încadrat în regula rotacismului. Am avut grijă să nu exemplific decât cu latinisme vechi, contemporane cotropirii romane a Daciei și cu cuvinte bisilabice, ca exemplele de mai sus, precum: *folia, incaballicare, medullaris, millia, mollis, oculos, palea, pellis* etc., ce nu au pierdut pe l, ci l-au păstrat în continuare: *foale, încăleca, mădular, milă* (unitate de măsură), *moale, ochi, olar, pai, piele* etc.

Ceva mai mult, excepția de la regula rotacismului a operat și în dialectul aromân, căci în grupul de cuvinte latine ce se găsesc numai în acest grai sunt destule excepții ce nu s-au supus rotacismului, ca:

- câloari*, s.f. din *calorem*,
- dismălare*, verb din *dismallare*,
- ful'ină*, s.f. din *follinus*,
- suil'ari*, verb din *subiliare*,
- sil'e*, s.f. din *exilia*.

Iată, prin urmare, cu ce fel de «legi» lingvistice avem de-a face. Ele n-ar merita nici numirea de reguli, de vreme ce li se opun grupuri majoritare contrarii.

Dar ce importanță are, atât pentru noi, cât și pentru ipoteticii împrumutători, de unde parvine acest cuvânt, de vreme ce el este latin? Ducând întrebarea în extremis, ce merite deosebite ar avea împrumutătorii respectivi, dacă cuvântul în cauză nu le aparține sub nici-o formă?

În lucrarea citată, autorul plasează o explicație: cuvântul *școală* - cu o atare traiectorie evolutivă - «nu poate contribui la crearea unei istorii comparative a limbilor romanice» (?). Adică o problemă minoră, strict statistică, situată la periferia îndepărtată a intereselor lingvistice, să fie preferată preocupărilor noastre de deștelenire a lexiconului? Stranie optică.

2). Iată o altă situație, tot în legătură cu «legea» rotacismului. Se știe

până azi că fenomenul rotacismului a îmbrăcat trei forme în trei etape de apariție:

- primum: consoana r înlocuiește consoana l intervocalic, ca în ex. *gula, mola, sole*, care devin *gură, moară, sare*;

- secundum: consoana r înlocuiește consoana n, ca în ex. *lumină, țărână, pâine*, care devin *lumiră, țeriră, pâire*. Surprindem acest gen de rotacisme în sec. al XVI-lea, până pe timpul domniei lui Mihai Viteazul (Vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, 1968, p. 559 ș.u.).

- tertium: consoana r, fără a înlocui altă consoană, se instalează, pur și simplu, intervocalic, ca în ex. *făină*, care devine *fărină*. Întâlnim acest gen de rotacism în nordul Ardealului, în Maramureș și în unele zone din Munții Apuseni.

Până aici e clar, aceste trei feluri de rotacism fiind cunoscute de toți specialiștii, precum și de vorbitorii respectivi, care-l practică. Dar iată că, spre surprinderea multora, fenomenul rotacismului îmbracă și o formă de involuție, de întoarcere la punctul de unde a pornit. Cuvinte rotacizate (depistate ca atare în secolul al XVI-lea), ca: *tire, lumiră, pâire, țeriră*, au devenit, în zilele noastre, iarăși: *tine, lumină, pâine, țărână*.

În lumina acestor precizări care nu suportă contraziceri, de ce nu am considera că și cuvântul *școală*, fiind cândva rotacizat, putea să fie supus unui fenomen de involuție? Mai cu seamă că și acest cuvânt este tot așa de vechi, de uzual și de important ca și cuvintele *tine, lumină, țărână, pâine*.

Cuvântul *școală* a putut să aibă un alt tempo de evoluție și de involuție, deoarece vreme de peste o mie de ani instituția respectivă a fost ca și inexistentă, în mileniul blestemat al urgiilor năvălitorilor, în timp ce cuvintele: *tine, lumină, țărână, pâine* erau cuvinte de bază care nu puteau lipsi nici măcar o clipă din limbă.

Și încă ceva: în vreme ce Dacii cunoșteau instituția școlii, pentru că au trăit-o în patria lor încă după cucerirea romană, Sârbii, Bulgarii și Polonezii - spre care suntem îndrumați de lingviștii noștri spre a ne găsi cuvintele - își păstoreau, în nomadism, vitele, prin stepele nord pontice și ale Volgăi. Bulgarii și Sârbii și, poate și Polonezii, nici nu-și inventaseră grafia până către finele secolului al IX-lea...

Așa că nu e cazul să ne căutăm cuvântul *școală*, și altele asemenea, în dicționarele altora.

3). E potrivit să remarcăm și o altă greșală a slavizanților și anume abordarea și tratarea, total necorespunzătoare, a dovezilor și probelor în lingvistica română.

În principiu și în firea lucrurilor, tot ce se află ca bun mobil în mână, în buzunarul, în casa și în curtea ta să fie considerat ca bun propriu sau valoare personală. Largo sensu, și lexiconul limbilor poate fi considerat ca bun propriu sau valoare personală.

Principiul acesta bătrân, încetățenit și răspândit de Romani, și consfințit și de codicile civile ale lui Napoleon, este astăzi împrăștiat în toată lumea

civilizată și practicat în toate sectoarele de activitate omenească.

Însă în lexicologia și lexicografia română lucrurile stau exact altmintrelea. Mii de cuvinte din dicționarele noastre poartă etichete străine: slave, bulgare, maghiare, ucrainiene etc., pentru că lingviștilor noștri le vine mai ușor să-și boteze lexiconul propriu cu sinonime din dicționarele vecinilor, decât să-l desțelenească pe al nostru prin studii comparate, amintindu-le străinilor că aceste sinonime sunt, de fapt, cuvinte trace, deci românești, căci Tracii și Geto-Dacii vorbeau aceeași limbă.

Sute de cuvinte dacice zac în dicționare, sub firme albaneze, bulgare, sârbești, maghiare etc., pentru că slavizanților noștri le convine această servitute morală. Dacă un glas timid îndrăznește să scoată la lumină câteva cuvinte autohtone, ori chiar dacice, sar cu toții, ca la comandă, cu replici ca «nu se confirmă», sau «nu sunt probe», ca și cum cineva ar trebui să dovedească cum că haina de pe el, ori batista din buzunar ar fi ale sale... Toți, fără deosebire, vor probe directe.

Plastic problema s-ar prezenta cam așa: un cuvânt dac oarecare, să zicem *vatră*, ar striga în gura mare: «eu sunt dac», «nu mă asvârliți peste gard». Sau, același cuvânt, văzându-și propriul său copil, *vătraiul*, rătăcit în ograda Bulgarilor, ar țipa disperat: «înapoiți-mi fiul, că-i al meu». Și în tot acest timp, lexicologii și lexicografii noștri, nepăsători și absenți de pe planetă, ar sta cu brațele încrucișate.

Marelui Alfred Wegener nu i-au trebuit probe directe ca să descopere teoria epocală a derivei continentelor, care a revoluționat întreaga gândire de până la el cu privire la formarea și evoluția continentelor și oceanelor.

De asemenea, descoperirea planetei Pluto e urmarea intuiției scăpă-rătoare a astronomului american Percival Lowel, care, observând și calculând perturbațiile lui Neptun și unele perturbații slabe ale lui Uranus (ne explicate de prezența lui Neptun), a dedus existența celei de a noua planete a sistemului nostru solar, descoperită faptic abia în anul 1930 de un alt astronom american, Clyde William Tombaugh, care a și botezat-o Pluto, după indicațiile adevăratului descoperitor, Percival Lowel.

Revenind la discuțiile noastre, dacă am observat perfecta asemănare dintre cuvintele noastre, botezate în D.L.R.M. «bulgare» și sinonimele lor din dicționarul bulgar, suntem izbiți de identitatea desăvârșită dintre ele. Această asemănare, clară și neîndoielnică, m-a determinat să adâncesc problema și să descopăr că sutele de cuvinte din D.L.R.M botezate a fi «bulgare», sunt, în realitate, cuvinte geto-dace, moștenite de la strămoșii noștri, în timp ce sinonimele din bulgară sunt împrumutate de Bulgari din limba Tracilor, peste care s-au așezat aceștia, după năvălirea lor în Peninsula Balcanică.

Deci trebuiesc regândite probele în etimologia lexicului românesc, căci «legile» în lingvistică sunt ca și inexistente, iar regulile, în permanent balotaj cu excepțiile. Altminteri rămânem veșnic la observația avertisment al lui I.A. Candrea, din anul 1910: «Românul e considerat bun numai de a lua, ca împrumut». «Este veșnic datornic, dar niciodată creditor» (I.I. Russu, *Etnogeneza Românilor*, 1981, p. 139).

ORIGINEA ROMÂNILOR

BUCUREȘTI
M C M X L I

CUVÂNT ÎNAINTE

Când copilul se naște, preotul mai de de mult îl trece în într-o condică numită mitrică: primarul azi, îl trece în actele stării civile: când s'a născut, în ce zi și oră, cine sunt părinții lui, cari-s martorii nașterii lui.

Actul de naștere și bolez c actul de intrare în viață al pruncului, el arată anii și obârșia lui, din ce fel de neam se trage, ce fel de spiță este. Virtutile ori cusururile viței lui, le cunosc vecinii, poporenii, căci ele se moștensec din tată în fiu. „Sarcica — nu sare departe de trunchiu” zice o vorbă veche.

Cum e cu înșii, așa e și cu națiunile. Din ce neam se trăg, ce moștenire au, arată originea lor.

Fiecare popor își are actul ori legenda lui, care-l preamărește, uneori pe drept, alteori pe nedrept, dar totdeauna în folosul lui.

Numai actul nostru de naștere s'a pierdut.

Și atunci străinii și — după dăușii noi, luându-i de bună credință — ne-au fabricat, ne-au născocit anume genealogii, anume legende false.

Sunteți bastarzi ai Romoi, după unii; neam degenerat, după alții; copii din stori, ori ai nimănu.

Originea noastră, un mister. Trăim printr'o minune; după curs normal trebuia de mult să fi pierit.

O parte mare a țării, Moldova, poartă nume dela o cățea, Molda ș. a. m. d.

Și noi le-am primit și le-am înghîțit cu resemnare, neam de bastarzi cu nume de cățea.

De când m'am născut la viață, n'am putut suferi această rușine. Și în cursul vieții mă tot gândeam cum să o putem spăla.

Am citit multă istorie și tot ce citeam și auzeam și vedeam în multele mele călătorii, le refeream și la aceasta.

Și rezultatele cetirilor și observărilor mele le-am co-

municat istoricilor, cum și concluziile mele, căutând să-i fac pe ei a scrie.

Au rămas de piatră; încrustați în rufină și ideea preconcepulă „n'au culezat a zice”.

Și iată azi, pe lângă ce știam eu, armatele Marelui, fac pentru prima oară în istorie, triumfător drumu dela Vest la Est.

Până acum, tăvălugul istoriei a mers numai dela Est la Vest.

Hoardele Asiei și ale Europei ne striveau cu mîile, cu milioanele, secole, milenii și trupul nostru se istovea se măcina în taină, dar în proporții uriașe.

Câte milioane, câte zeci de milioane, câte sute de milioane, din generație în generație, din milenii în milenii, numai unul Dumnezeu știe!

Și totuși, după atîta amar de vreme, Moldovenii n'au pierit.

„Sunt mai mulți dincolo de Bug, decât dincoace de Bug!” îmi spunea unul care venea dela fața locului.

Armatele Marelui au făcut o mare descoperire: întinderea de stepă fără margini a hotarelor etnice de Românismentul la Răsărit.

„Cum te împaci mătușă cu românii?”

— Is oameni buni domnule, vorbesc tot o limbă cu noi; ei își zic români, noi ne zicem moldoveni, dar tot o înfățișare au. Acu, or fi ei moldoveni, om fi noi români, tot una este, de vreme ce avem tot un grai și ne înțelegem! îmi relata un alt martor de la fața locului.

Mai avînd și aceste fapte noi, în desaga mea deja plină, m'am hotărît să umplu cu lacuna istoricilor, și am scris rîndurile ce urmează. Ele sunt deschizătoare de noi perspective, de largi orizonturi, de epocă nouă, în istoria Românilor.

Le arunc în sufletul Românilor, să tresară, să eugete, să se înalle și să activeze. Prin vîrtuți, prin vitejie, prin omenie, prin muncă și curaj să fim vrednici de marii și avînici noștri străbuni: Dacii, Tracii, Scythii, Geții, Ilirii.

I. RUTINA ȘI INSUFICIENȚA ISTORICILOR IN GENERE

În viața concepțiilor și a ideilor, nu e inamie mai mare al progresului și al cunoașterii adevărului ca rutina și ideile preconcepute. Acestea sunt foarte greu de combătut și de desrădăcinat.

Jertfe înense și sacrificii enorme — munca de titani ai gândirii înțelepților și învățaților lumii, fiind adeseori incununate cu jertfa vieții lor — au fost necesare, pentru a fi înlăturate. Giordano Bruno a fost ars pe rug, pentru idei care azi fac parte din patrimoniul comun al gândirii și cunoștințelor omenești.

Dar, dacă în domeniul științelor practice și teoretice, munca și experiența acumulată a generațiilor, izbutesc a stărpi erezia, ideea preconcepțată și rutina, nu tot așa e în domeniul istoriei. Aceasta, dealtfel, nu e o știință, ci un material imens de fapte, povestite și interpretate deseori, după interesul celor ce le povestesc, ori al națiunilor cărora ei aparțin.

Chiar aceste fapte se reduc la un spațiu de timp foarte limitat.

Căci legea istoricilor cere, în afirmarea faptelor și teoriilor ce susține: documente, documente scrise, inscripții, monumente, lucrări omenești vizibile, concrete.

Ori, acestea sunt foarte reduse și pe o epocă de timp și mai redusă încă. Istoria Europei pentru a simplifica metoda și a introduce siguranța în materia ce predă (nu și cunoștința perfectă a întregii realități la care dealtfel, nici nu pretinde) și-a limitat grozav câmpul. Incepe la anul 753 înainte de Hristos „ab urbe condita” (fondarea Romei), cu istoria antică, pe care o termină la căderea Romei (anul 476 d. H.): continuă cu Evul Mediu, până la altă cădere, a Constantinopolului, urmaș al Romei, la 1453, și apoi, istoria modernă și contemporană. Ceva mai mult de 2000 ani din istoria Europei, pe când Biblia singură da fapte scrise, istorice, de mai bine de 5000 ani.

Ce înseamnă în istoria omenirii un timp atât de scurt?

O clipă. Cu sute de mii de ani înainte, toate bazele civilizației de azi fuseseră descoperite: focul, roata, acul, domesticirea animalelor de către nomazi, agricultura și toate ale ei accesorii, de civilizația sedentarilor. Acestea sunt rădăcinile uriașului arbore al vieții și dezvoltării omenirii și a popoarelor, din care istoria nu vede și descrie decât câteva frunze și crenguțe. Ori, nici viața copacului, nici a popoarelor, nu pot fi cunoscute și interpretate fără de cunoașterea bazelor, a începuturilor, a rădăcinilor.

Când istoria n'are documente, totuși hazardază teorii, ipoteze, presupuneri. Dacă ar rămâne numai platonice, n'ar fi mare lucru, dar se trag dese-ori concluzii interesante și vălămătoare, nu numai adevărului în sine,

dar vieții actuale a lumii însăși.

II. EROAREA ISTORICILOR CU PRIVIRE LA ORIGINEA ROMÂNILOR

Cam la aceste lucruri, și la multe altele, m'am gândit, citind și răscolind în autori, cele ce se spun relativ la originea Românilor și existența lor, în aceste părți ale lumii: „Leur origine un mystère, leur existence un miracle”, spune rezumativ un ultim istoric.

Par'ca ar fi vorba de viața unor insecte, ori a unui alt obscur grup zoologic, oarecare.

Îmi aduc aminte că în 1916, găsim-mă la Londra, citeam în cartea unui mare profesor istoric, că Românii sunt o scursură a popoarelor năvălitoare ale Asiei, care nău și impudența de a se socoti urmași ai Romanilor și a se numi Români! E drept, că istoricul care a hazardat teoria fără documente, și deci păcătuita față de știința al cărei preot era, la o ediție ulterioară, în urma unei scrisori pe care i-am trimis-o, a suprînat pasagiul. Era un om onest, pe care-l luase conștient înainte.

În rezumat, starea actuala a științei istorice relativ la români, se reduce la aceasta. Ca și istoricii străini, Miron Costin, elev al școlii poloneze unde a studiat, zice: „noi dela Rîm ne tragem dela Traian și coloniștii lui, aduși în Dacia, după războaiele în care a biruit”. Ba alții ziceau că Traian a adus aici plebea pușcăriasă a Romei și din aceia ne-am trage noi!

Mai pe urmă Blajenii, umblați la Roma și uimiți de asemănarea limbii române cu latina și de aceea a chipurilor de pe columna lui Traian cu locuitorii Ardealului, au întărit această teorie, că coloniștii lui Traian și cele două legiuni: XIII-a Gemina și V-a Macedonica, aduse de el în Dacia, aleatuesc originea limbii și poporului român.

Aceasta e originea poporului român: Daco-Romană! Lucrul a fost admis, luat de bun și definitiv și sub imperiul acestei credințe trăim. După retragerea lui Aurelian, am dispărut ca o apă sub pământ, prin păduri și ascunzături, vre-o zece secole, în care timp Ungurii au ocupat teritoriul liber al Panoniei și Transilvaniei. Noi eșim mai târziu iar la suprafață, am fi venit după dănsii, ca un fel de neam rătăcitor și fără de drepturi.

Ne-am născut în creerii munților: după unii în Munții Apuseni ai Transilvaniei ori în Carpații Moldo-Valahiei; după alții, în Peninsula Balcanică, atuala Serbie, Croație și Dalmație.

Ne trăim traiul ca vai de noi, ca copii ai nimăntui, în aceste părți, azi, ori în cine știe care, mâine.

Și ideea rutina a originii Românilor aceasta este: suntem descendenți nenorociți și desmoșteniți ai Romei, colonizatoare a Daciei cu două legiuni italiice, aduse de divul Traian, ale cărui comentarii de „bello dacico” s'au pierdut, sau au dispărut. Adevărul istoric e definitiv stabilit, iar istoricii ulteriori fixează doar detalii de amănunt, pe cadrul lăsat.

III. FAPTE ȘI SUGESTII NOUI, RELATIVE LA ACEASTĂ ORIGINE

Așa să fie oare?

Dar, în lipsă de documente, — căci Dacii n'au avut un Herodot ori un Tit Liviu — oare nu sunt și alte mijloace de investigații: ale minții, ale logicii, ale comparației, care să ne facă a gândi că există și alte explicații, mai temeinice poate, asupra originii noastre și a spațiului ocupat de noi?

Mai întâi, un fapt uimitor, care totuși n'a neliniștit pe nimeni, și căruia nimeni n'a căutat să-i dea o explicație.

Este notoriu că dintre toate limbile așa zise neolatine, limba română e cea mai apropiată de latina populară, și chiar de cealaltă latină. Forma sintactică e păstrată la noi și dispărută la Italiani, Francezi, etc. Cuvintele păstrate la noi, pierdute la ei. După Miron Costin, un istoric Cavașiu zice:

„De mirat este că limba Moldovenilor și a Munteștilor, mai multe cuvinte are în sine rîmlești decât Italianii, măcar că Italianul tot pe un loc este cu Rîmleștii”

Cum se poate explica acest fapt extraordinar, că în limba românească nu există nici un cuvânt, dar nici un cuvânt din limba dacică? Pe când la toate celelalte popoare cucerite de Romani au ramas elemente și chiar limbi întregi (celtica, în Bretania și Irlanda) — în Dacia, totul a pierit? Și doar Dacii nu erau un popor minuseul? Era un popor numeros, pentru doborîrea căruia a venit însuși Împăratul Romei și numai după trei războaie l-a cucerit.

Poporul Daic, cu o civilizație înaintată, ajunsese la recunoașterea unui singur Dumnezeu, era monoteist, avea un profet Zamolxe, credea în nemurirea sufletului, cunoștea agricultura, viticultura, etc. Dacii erau deștepti și războinici, cu tip vital, tip ce s'a conservat atât de adânc în chipurile țaranilor ardeleni și de astăzi, care seamă cu cei de pe Columna lui Traian. Puneți pe un țaran hunedorean să-și lase o mică barbă și să-și pună pe cap o bonetă frigiană și e Decébal în picioare. Tipurile se mențin dealungul generațiilor. Cunoștea un moldovean din Bărlad, care e aiudoma Ștefan cel Mare tânăr, și altul la Huși care e în picioare Dragoș-Vodă, numai jocul de „găițe” îi lipsește! Cum un popor atât de numeros și de puternic a dispărut fără să lase o vocabulă din limba lui? Nicaieri nu se vorbește și nu era posibilă o extirpare în masă a lui. Din mândrie nobilă în cruzimea ei, numai Decébal s'a străpuns cu sabia, ca să nu fie legat de carul triumfal al Cezarului, — ce moștenire sublimă pentru poporul nostru! De neînțeles și imposibil de admis, Romanizarea Dacilor de către două legiuni ilirice (și acelea eterogene, în timp de 150 ani, este un mil-

un fenomen imposibil și nu a putut avea loc.

Dispariția totală a limbii dacice, asemenea nu este de admis.

Dar Traco-Ilyrii care ocupau Peninsula Balcanică, ce limbă vorbeau, au dispărut și ei complect și limba lor n'a lăsat nici un cuvânt?

Dar Macedo-Românii? Ei n'au fost colonizați de Romani. Munții lor sălbateci n'aveau aur ca ai Transilniei, să momească pe Romani. Ce limbă vorbeau Filip al II-lea și Alexandru, căci ei numai prin cultură erau Greci, încolo erau „barbaros”. Dar barbarii aceia ce limbă vorbeau? Nu cumva vorbeau de zeci de mii de ani tot eufrolaba de azi? Mai arhaică, bineînțeles?

E foarte probabil că Traco-Ilyrii, Dacii, Geții, Scyții, numeroșii Scyți (care iar n'au lăsat urmă din cuvintele lor), Macedonenii, toată Peninsula Balcanică, Panomia, Moravia, Dacia toată, Ucraina, erau locuite de popoare care vorbeau aceeași limbă și de care Herodot spunea undeva, că erau atât de numeroși și de viteji, că dacă ar fi fost uniți, ar fi stăpânit lumea!

În masa română de oriunde, după visul Maicii Domnului, cea mai populară carte e Alexandria, viața lui Alexandru Macedon, cotsăngeanul lor antic, care, ca să răzbune pe Scyții, verii lui, a căror țară fusese cotoplită de Darius al lui Hystaspe, i-a făcut războiu, nimicindu-l!

Ce limbă era aceea, căruia grup de limbi aparținea? Căci să fi dispărut complect, nu se poate admite. S'au conservat gallica și basca, vorbite de popoare mici și aveau să dispară limbi vorbite de popoare mari și numeroase? Nu. Limba vorbită de ei, era mama limbilor latine de azi. N'o putem numi română nici latină, căci nici Latii și nici Roma nu existau.

IV. FILIAȚIUNEA ISTORICĂ A ROMÂNILOR. VECHIMEA ȘI PERMANENȚA LOR. LIMBA.

Filiațiunea istorică va fi fost aceasta:

După potop, care corespunde unei perioade geologice bine fixate cu mari precipitațiuni, în spațiul geografic între Baliea și Iran (unde e și Araratul lui Noe), au început a se înmulți oamenii care vorbeau sanscrita. Înmulțindu-se s'au împrăștiat pe pământ (Europa în partea ei Estică, era pamântul vecin și îndepărtându-se, limbile s'au diferențiat (Turnul lui Babel al Bibliei).

Doă fiice mici, Greaca, și limbile Baltice și trei fiice mari s'au născut din sanscrita: limbile germanice și nordice (Goți, Ostrogoți, Vizigoți, Alanii, etc.), limbile slave la răsari și limbile praelatine. Acestor limbi praelatine aparțineau popoarele mai sus enumerate, între care și Dacii cu Traco-Ilyrii și Scyții, străbunii noștri. Istoricul atât de pe nedrept uitat, Niculae Densusșianu, avea dreptate, în monumentală sa lucrare „Dacia Preistorică”

Din acest centru și mai ales din Panonia, Dacia, Traco-Ilyria, s'au întins prae-latinii și au colonizat Italia și au fondat Roma.

Arianismul s'a întins în spațiu progresiv dela Est la Vest. Nu cele 10 ori 20 luni ale lui Iata Enea au colonizat o peninsulă și au făcut un popor!

Acelea au adus cultura greacă. Populația, grosu ei au venit pe pământ dela Est la Vest și dela Nord la Sud. N'aveau să vie oamenii cu avionul și din câmpiile Iranului să se așeze drept la Roma și în Lațiu.

Fenomenul Traian e un incident cu mult ulterior acestuia.

Noi suntem mai vechi decât Romanii, care s'au format din sinteza tuturor elementelor etnice italiene ne-riche: etrusci, liguri, a elementelor arice: samniți, sabini, latini și a orășenilor coloniilor grecești.

Limba străbunilor Romanilor: de nuanță arică era strâns înrudită cu acea a fraților lor din ținuturile carpatice, adică cu a populației ce apare în vremea istorică lemeinic cercetată de Pârvan în „Gética”, sub numele de Geți sau Daci.

Aceste trei grupe de limbi: slavice, germanice și prae-latine, în epoca lor protoistorică, cu popoarele care le aparțineau, n'avea state durabile și graniți fixe. Multe erau nomade și își mutau regiunile ucele cu altele, după abundența pășunilor, amestecându-se între ele și întrezându-se, ca de pildă Slavii ce locuiau în răsăritul ținuturilor getice.

Ukrainenii sunt un popor eșit din amestecul Slavior cu prae-latinii, n'au nici nume propriu, căci Ucraina înseamnă țara de margine. E mult sânge moldovenesc în sângele lor, nu din vremea Ducăi-Vodă cum zic unii, ci din preistorie, și din vremea când acolo stăpânea Buerebista.

V. SPAȚIUL LOCUIT DE ROMÂNI

O asemenea ipoteză, e întărită și prin întinderea de pământ ocupată de Români. Spațiul locuit de Români nu e bine cunoscut.

Nici geografia nici alte științe și informații alcătuite de cei ce stăpânesc câte o halcă din trupul românismului, n'au să dea vreodată o statistică exactă.

a. În Balcani

Numărul Românilor în Balcani — bunăoară — e mult mai mare decât cel cunoscut.

Pe la 1864, Dîm. Bolintineanu și N. Densușianu îl estimaseră la 2.500.000 -3.000.000 (au găsit Vlahi și în insulele Mării Egee).

Mahul drept al Dunării, în jurul Vidinului (peste 60 de comune), minorități în toate satele până la Pind, Macedonia (numită cândva Valahia Mare), apoi în ve-

chea Serbie, Timocul, Morava, Kraina, Munți Homoliei, jumătate din Bosnia (din Jugoslavia) sunt românești.

[b. La nordul Dunării și în regiunea Carpatină

Dar, în afară de Peninsula Balcanică, țările: Panonia, Dacia, Ucraina, adică tot spațiul ocupat de Daco-Traco-Ilyri și Scythi, era ori este locuit de Români, compact, ori în insule.

Acesta e spațiul istoric al lor.

Ei sunt unul din cele trei popoare componente ale Europei.

c) În sudul Rusiei

Acest imens spațiu, nu e cum zice Weigand, mi se pare, „ca o imensă pată de untdelemn compactă la mijloc și întinzându-se departe pe hârtie, în toate direcțiunile“.

Fenomenul n'a fost așa, ci invers.

Pata a fost mâncată și străbătută pe margini. Căci tragedia acestor popoare a fost imensă, variată și multi-milenară. Această masă enormă de popoare prae-latine a avut de suferit în cursul secolelor multe tragedii și multe influențe.

VI. INFLUENȚE STRĂINE

a. Fenicienii

Din vechime încă prae-latinii, popoare ce cultivau grâul atât de necesar sudicilor, au fost cercetați și influențați de Fenicienii. Cetățile Mării Negre și anumite așezări de-a-lungul râurilor, invadate de Greci, care i-au înlocuit, erau feniciene. Legenda lui Jason cu lâna de aur simbolizează lanurile de grâu.

E și logic ca Fenicienii, care s'au întins pe ambele țărmuri ale Mediteranei, să nu fi neglijat apropierea Mării Negre. După un cercetător cunoscut al meu, sunt peste 50 de nume proprii și comune în limba noastră, de origine feniciană: Arad (în Africa), Tir-aspol în Transnistria vine dela Tiras, vechiul nume al Nistrului care vine dela Tir. În orice caz, radicalii Mol care înseamnă grâu și Baal zeul lor, sunt feniciene. Moldova se chema înainte Molossia (dela grâului) și așa a continuat a fi numită de Turci, Kara-Bogdan (țara grâului negru), în balada populara turca, nu a lui Bogdan cel chior, Baal din Dece-bal, Bal-cie, etc., asemenea, din îndepărtata influență feniciană. Numai pe vasele feniciene se vede hora noastră și tot pe ele zimbriul și aquila, mărețile noastre.

Adio zimbriul lui Dragoș și Molda, căteaua lui! E mult mai veche istoria!

b. Cumanii

Au fost desigur multe și variate influențe dela multe popoare și în curs de veacuri și milenii. Nu e locu în aceste rânduri să le descriu, decât pe acelea pe care le

știu eu și sunt necesare. Iată de pildă, au trecut și au stăpânit pe aici Cumanii. Cele mai multe cuvinte turcești din limba noastră sunt dela ei, care erau țurei veniți prin Nord, pe drumul aric. Otomanii ne-au lăsat vreo 20 de vorbe. Bună-oară: Baragan, înseamnă pe cumană, lupărie, ținut bogat de lupi. De acolo, probabil, și numele Parângului. Sigur numele de familie Baranga, ce mai are din slavă pe vâle (lup), de unde Vâlcovici, din turca nouă pe Kurt (lup), Cartovici, pe lup din Lupus, etc.

c. Slavii

Dar influența și tragedia mare asupra limbii și existenței însuși a acestor popoare, au exercitat-o cum era și firesc, vecinii, și deci inamicii lor permanenți și puternici: slavii, arieni și ei.

Încă din vechime, prin vecinătatea și trai comun, o treime din vocabular a devenit slav. (Ar trebui de cercetat și cuvintele ariene luate de ei dela vecinii lor praelatini). Asemenea mare parte din toponomia, a cărei existență am explicat-o.

Afară de această influență veche lingvistică, ei au exercitat fie direct, fie indirect, o influență politică mai păgubitoare încă.

În secolul al VI-lea d. Hr. fie din oceanul slav din Răsărit, fie din părțile Daciei, au mers către Roma întâi, în secolul următor către Bizanț. Sârbii cu frații lor Croați, Sloveni, etc.

Massa invadaților nu putea fi mare. Mijloacele de locomoțiune și întinderea pășunilor le limitau numărul. Cel mult o sută de mii.

Ei luau conducerea, dar nu nimiceau masa civilizată, care le dădea hrana (căci erau agricultorii) și impozitul și soldații. De aceea, masa rămânea așa cum o găsea acolo: Traco-Latină.

Într-o călătorie a mea în Croația, obiceiurile, îmbrăcămintea, salbele, firea blândă, tipul scurt, brun, erau caracteristice (eu le spuneam latini slavizați).

Slavizarea n'a fost prea intensă cum ar fi vrut stăpânii. Un Sârb cu concepții largi îmi spunea: „Dunărea n'a fost hotar între voi și noi, niciodată, în orice caz, nu, sub cele patru secole de dominație turcă. Pentru prima oară ea a fost recunoscută hotar de Cuza-Vodă, făcând pe plac lui Milan Obrenovici, protejatul lui. Românii au format și formează massă compactă în văile Timocului, Moraviei, în Kraina, în munții Homoliei, cei mai vechi, mai autentici Români, care se numesc între ei latini. Până la 1883, când diviziile timocene, deci române, i-au liberat de Turci, ei aveau din începutul veacurilor limba română în biserici.

Milan, ca mulțumită pentru bravura lor și ca recunoștință pentru protectoratul său, a suprimat limba română din Liturghie, și, de atunci, în tot cuprinsul Serbiei și a Jugoslaviei, nu se mai aude slova română în biserică și nu se tipărește.

E o poveste și o eroare gravă a se spune că pe noi ne-au creștinat Metodie și Kiril; ei au creștinat pe slavi. Românii erau creștini din veacul I-lea după Crist, Andrei și Niceta din Remesiana sunt apostolii lor, Cruce și Dumnezeu sunt cuvinte latine, nu slave.

Mai mult de o treime din locuitorii Serbiei vechi sunt Români și astăzi.

Povestind acestea răposatului întru fericire Miron Patriarh, el mi-a spus: „E drept. Un episcop sârb, în vizită canonică prin Serbia a văzut la poartă un flăcăiandru și i-a vorbit. El n'a răspuns, făcând un semn spre casa lor. După câțva timp, episcopul l-a întâlnit pe copilandru în piața Primăriei, jucându-se cu alți copii și vorbind sârbește. L-a chemat și l-a întrebat de ce nu i-a răspuns, când i-a vorbit la poartă?

— Nu mă lăsa mama!”

Femeile, mamele române, au păstrat în cursul veacurilor limba română. „De vorbești sârbește în casă, în anul acela nu se fac fructe și vacile își pierd mana lor” e credința populară, păstrătoare a limbii.

Am povestit altădată (Vezi Viața Basarabiei, anul X, No. 4), cum moș Ion Codreanu a găsit la Odesa în timpul marelui războiu, un sârb (!) din Bosnia, care îi cânta cele mai frumoase doine românești! Și el spunea că jumătate din Bosnia vorbește această limbă, iar ofițerul lui, și aproape jumătate din ofițeri și trupa diviziei sârbe de la Odesa, erau Români.

S. Radici, în cursul unei vizite a mele la Zagreb, mi-a spus textual: „Dece nu vine Iorga aici să cerceteze mănăstirile Croației și ale Jugoslaviei și să explice acest fenomen, că la noi, până la sfârșitul veacului al XV-lea limba liturgică, cărțile în biserică erau valabe, în limba valabă, pe când la voi erau în slavonă”.

Iar, în gazete deunăzi, citeam că în Croația nouă, din 7 milioane de locuitori, 2 milioane sunt „Vlasi”, pe care Croații îi socotesc sârbi, dar ei sunt ortodoci și „Români curați”. Termenul de vlab, Valab, se întâlnește neconținut și e mai vechi, mai general decât Român.

În Epir la poalele Pindului, din 50 de comune, 30 sunt românești.

Litoralul adriatic al Dalmației, asemenea român. În Albania, numărul Românilor e mare.

În veacul al IX-lea după Cristos, Românii au suferit alte două invazii, una semi-slavă și semi-mongolă cu Bulgarii și alta timo-mongolică cu Ungurii.

Bulgarii nici ei nu erau mai mulți ca Sârbii. Au supus masa care i-a hrănit. În vizitele mele în Bulgaria, tipul comun e românesc. Tipul mongol, cu pomeții eșji și ochii mici, e unul la mie, cel mult.

Bulgarii au trăit strâns legați cu Românii și atunci au fost puternici, când au făcut împreună un Stat: Im-

periu Asanizilor.

Iar Ungurii, ce să mai zic de Unguri? Și atunci nu e ridicol să se ridice azi câte un magnat ungar să ne dovedească vechimea lor față de noi? Ei sunt în Europa de 1000 ani. Pe secol trei generații, fac 30 de generații. Adică 30 de oameni în șir, cât 5 oameni pe metru, un șirag de 6 metri, plecând dela magnatul de azi și uitându-se înapoi, Ungurul își vede strămoșul erud mâncând carnea de sub șeaua lui, obicei asiatic pe care l-au păstrat și în Europa până ce, în fine. Împăratul german Otto cel Mare i-a silit să se civilizeze și să primească, priu filieră germană, creștinismul. De atunci și până azi, Ungurii au trăit din mila națiunii germane pe care la ei acasă, drept recunoștință, au căutat să o maghiarizeze.

Pe când ai noștri, de mii de ani cultivă grâul și vița, Maghiarii erau de o mie de ani barbari, când noi eram la venirea lor, de o mie de ani creștini.

În timpul Imperiului Bizantin, partea europeană a lui era locuială, în majoritate, de Români, măcar că istoria ne vorbește azi prea puțin de ei. „ROMANIA” se numea această parte a imperiului și Justinian cel Mare era Iraco-ilyr, deci Român.

Grecii erau stăpâni numai pe capitală, pe Bizanț, și pe dregătorii, înlocuind, parțial, cum a fost în Moldo-Valahia veacului al 17-lea și al 18-lea, în timpul fanarioșilor.

Stăpânirea turcească de patru secole a expus granița răsăriteană a românismului la marile invadări ale Rușilor, ridicăți acum la rangul de putere mare și ale Tătarilor. Partea de Răsărit, la Apus de Nipru, ciuruită de Slavi și Tătari, care prin prădăciunile lor și dominația lor, au zdrobit cumplit puterea Moldovenilor.

Pe hărțile veacului al 15-lea și 16-lea, Moldova era o țară mare, care mergea mult dincolo de Bug. Țarul Rusiei își măritase fiica cu Ștefan cel Mare și Ecaterina a II-a purta rochia „la Moldave”.

Înimosul moldovean Smochină, apostolul Românilor de peste Nistru, îmi povestea că sunt mai mulți Români dincolo de Bug, decât dincoace, iar cunoscutul fruntaș basarabean Grigore Cazacu îmi spunea, că într-o călătorie pe Volga, voinicii luntrași, care-l conduceau erau vajnici moldoveni -- pe unul îl cheamă Orzul!

În Moldova, Tătarii din vremea lui Gingis Khan, și până la al 18-lea veac, prădau țara și luau robi, la fiecare doi ani!

Cum a putut rezista neamul acesta, la atâtea prădăciuni și omoruri, e în adevăr de neînchipuit.

Rezistența lui a fost mare.

Ei s'a păstrat întreg, în ființa și firea lui.

În timpul dominației romane el a avut o înflorire de scurt timp, dar nici după aceea n'a plecat în munți.

Preotul Paroh din Orodelu (Jud. Dolj) are un bogat

materiale din veacul al 8-lea, când istoricii ne vărăseră sub pământ. Prinții ruși și Tătarii din orient, aveau tratate cu Moldovenii, în al 9-lea veac.

Dar și suferința lor a fost mare și dealungul veacurilor vor răsună versurile poetului, pornite din instinct și suferințe milenare: „Din somnul cel de moarte, la care te-adânciră barbarii, de tirani”.

Aceste fapte și păreri, pe care de mult le port în minte și în suflet, (ineam să le fac cunoscute lumii, mai de mult. Cele ce-am spus aici le simt transcendent. Miile de străbuni, din miile de generații par'că îmi spun: „De ce lași să fim batjocoriți”. Odată ce ai ajuns la conștiința acestor fapte, și ai căpătat această convingere, fă-ți datoria. Nu din orgoliu, nici din cine știe ce scopuri altele, am scris acestea, ci din intuiție, din instinct și pentru datorie.

Dorința mea este să fi conștient de contemporanii mei, de adevărurile ce am enunțat, anume:

VII. CONCLUZII

1. — *Că, întinderea în spațiu și numărul Românilor de azi sunt mult mai mari decât cifrele pe care le dau geografia, istoria și politica;*

2. — *Că au fost imens de mari în trecut;*

3. — *Că limba dacă și Iraco-ilyrică nu mai sunt niște limbi necunoscute, care n'au lăsat urme în veac, CI ELE SUNT ÎNSĂȘI LIMBA ȘI SÂNGELE NOSTRU;*

4. — *Că moștenirea romană, deși mare, nu e nici mai veche nici mai nobilă, ca aceea a străbunilor noștri.*

5. — *Că suntem unul din popoarele mari, componente ale Europei și să se înțeleze, cu umilința noastră. Sus inimile, suntem vechi, foarte vechi și avem cu ce ne mândri! Și am fost aici în permanență și vom fi în veștii vecilor.*

Cercetătorii ulteriori, pe aceste baze să-și îndrepte drumurile. Am impresia, că istoria noastră națională are nevoie de adânci prefaceri și de corecturi a multor erori, care au vătămat conștiința națională și prestigiul nostru.

Deși nu sunt istoric profesionist, m'am ocupat mult cu această ramură a cunoștințelor umane. Și pentru că vremurile în care trăim sunt nesigure, și o bombă poate să ne iee sufletul și cu el credințele într-o clipă, m'am grăbit să dau în vileag aceste pagini, acum.

EPILOG

Allo! Allo! Acolo, e casa D-lui Dr. Lupu?

Da, e chiar el la telefon.

Dvs. sunteți autorul articolelor despre „Originea Românilor” apărute în „Gurentul”?

Chiar eu.

Mă numesc Marin Bărbulescu, pensionar. am

scris și eu relativ la aceasta și aș dori să am o convorbire cu Dvs.

— Se poate, cu plăcere. Vă rog să poftiți mâine la mine la ora 11. Stau în Str. Episcopiei Nr. 5 la etaj I-ii.

— Știu din cartea telefonică. Voi veni la ora fixată. Vă mulțumesc.

Și a doua zi se prezintă la mine, un om înalt, ca de 60 de ani, bine legat, cu înfățișarea de Zamolxe, Boerebista ori Dromichetes, cu barba albă răsfirată în lungi cârlionți pe piept, îmbrăcat modest, cu fața arămie arăd de soare cu mâinile bătătorite.

Sunt Marin Bărbulescu, fost funcționar superior la Poșta Centrală, azi pensionar. M'am retras la țară și cultiv singur cu mâinile mele o bucată de moșie ce o am proprietate. Dar, m'am ocupat și mă ocup cu chestiunea despre care ați scris. Am și un volum pe care vi-l prezint: „Origina daco-tracă a limbii române”. Cât am lucrat la el, Dumnezeu știe. Numai atâtă să vă spun: am citit din scoarță'n scoarță dicționarul clasice sanscrit francez al lui Burnouf Emile, ediția Maisonneuve Paris 1827. În ziua, când am făcut descoperirea, căci am făcut o descoperire, eram la Academie și am plâns de bucurie!

Ar fi crezut lumea că-s nebun, cum au și crezut-o, poate, unii. Dar nu eram și nu sunt. Aveți să citiți și Dvs. volumul și vă veți convinge.

— Nu-i nimic domnule, îi spun eu, un mare medic francez Esquirol a zis „că fiecare om este o colecție de nebuni, care stau în echilibru”. Când echilibrul se rupe, atunci omul e „ori geniu, ori nebun”.

Mi-a inspirat o profundă simpatie acest om viu, care la pensie fiind, e activ cu corpul și cu spiritul.

Și am citit volumul.

E în adevăr fenomenal.

Ce găsește d-nul Bărbulescu, care a avut colaboratoare pe pe fiica sa Maria, licențiată în litere și drept?

1. Că limba țaranului român e adoma limba dacă, sanscrită curată.

2. Că elementele latine din limba română nu-s luate

dela Romani, cari ori le-au avut și ei din sanscrită, ori nu le-au avut de loc!

3. Că dacă a fost vreo influență a fost cea dacă, asupra coloniștilor lui Traian în Dacia, nu a lor asupra Dacilor.

4. Că nu există influență slavă asupra limbii noastre. Ci cuvintele aparent luate dela ei, sunt și ele luate de dânsii ca și de noi din sanscrită!

Și dovedește aceasta, cu numeroase cuvinte pentru fiecare teză!

Iată câteva cuvinte sanscrite, cari nu-s în latină: **gata, chiem, codru, curcubeu, curvă, cracă, dâră, darac, danie, dor, doldora, ș.a.m.d. sute și sute de cuvinte!**

Dl. Bărbulescu prin interesanta lui carte a făcut dovada permanenței Dacilor și Tracilor pe aceste pământuri și a limbii lor, de milenii.

D-sa mai face afirmația, pe care am auzit-o și dela D-l Prof. Em. Antonescu, că Ovidiu la Tomis, deci aproape cu un secol înaintea lui Traian și cucerirea română, a făcut versuri în limba *scythă* „care nu e departe de limba latină”. Dovadă precisă asupra tezei ce susțin și eu!

Citiți, citiți domnilor filologi și istorici, cartea d-lui Bărbulescu, cartea monumentală a lui Al. Philipide fostul meu profesor, asupra originii Românilor, dicționarul lui Burnouf și multe, multe și mergeți pe drumul drept al adevărului, de mult părăsit. Lăsați poteca întortochiată, întunecoasă și departe de adevăr, pe care v'ați și ne-ați încreut.

P. S. Am mai primit zilele aceste 2 importante hărți, ale d-lui Colonel Zagori. Una cu 800 de numiri din Peninsula Balcanică, cari arată existența românilor în Istria, Croația, Slovenia, Bosnia, Herzegovina, Dalmația, Muntenegru, Sandjaclul Novi-Bazar, Serbia Nouă, Serbia Veche și Bulgaria de apus. Și o altă hartă cu 1.150 numiri de localități de origine românească, dincolo de Maramureș și în Moravia.

În fine, o tragedie în versuri a d-lui Const. Cantili: „Dacia” 1941.

Le mulțumesc ambilor, pe această cale.

COMEMORAREA LUI ȘTEFAN CEL MARE DIN ANUL 1904

de Dr. ANGHEL POPA

Împlinirea a 400 de ani - la 2 iulie 1904 - de la trecerea lui Ștefan cel Mare în eternitate a constituit pentru poporul român, aflat în plin proces al luptei pentru desăvârșirea unității naționale, prilejul fericit de a comemora personalitatea și faptele strălucitului domnitor, apărător al independenței și integrității pământului românesc.

Inițiatorul și sufletul acestei comemorări a fost «omul școalei» sau «omul răscoalei» - cum a fost numit în epocă, de contemporanii săi - marele pedagog Spiru Haret (1), pe atunci ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor. În această calitate, Spiru Haret, prin decizia din 25 februarie 1904 (2), a dispus organizarea de serbări pe plan național, fapt ce ilustrează patriotismul celui care a insuflat tinerei generații dragostea pentru istoria națională și respectul pentru faptele înaintașilor.

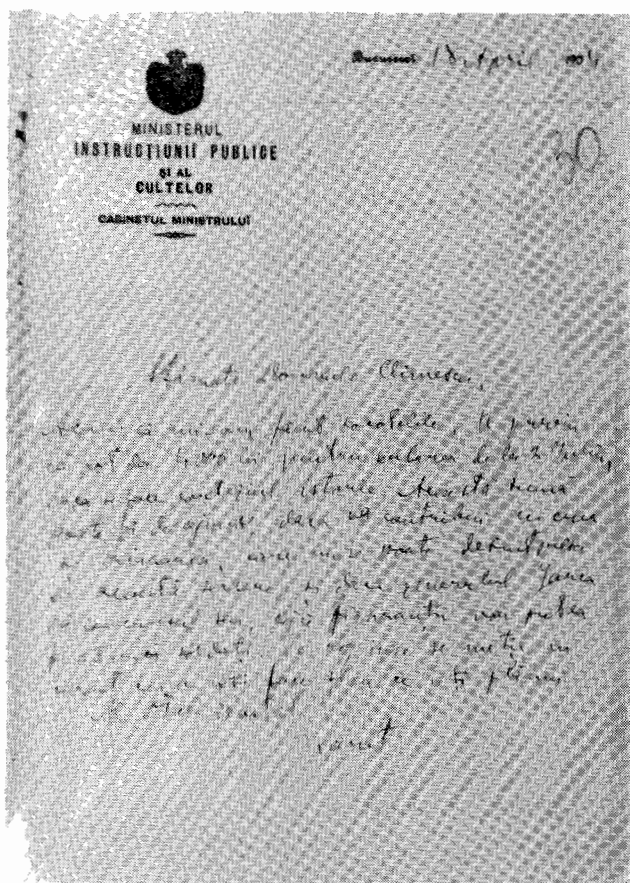
În cadrul acestor acțiuni, un rol deosebit de important a revenit celor două universități ale țării (3). În cele ce urmează, vom încerca, în lumina documentelor, să reliefăm aportul Universității din Iași și a populației vechii urbe la organizarea jubileului.

Conform deciziei menționate, la 13 martie 1904, rectorul universității ieșene, C. Climescu, convoca pentru ziua de 26 martie, ora 14, pe directorii gimnaziilor și liceelor din Iași (4), pentru alegerea unui «Comitet de serbare, care să se ocupe cu amănuntele ceremoniei ce este să aibă loc în ziua de 2 iulie 1904, aniversarea morții lui Ștefan cel Mare, pentru celebrarea memoriei acestui mare Domn». Comitetul constituit, având în componența sa un număr de 17 membri (6), a trecut la inițierea primelor măsuri relative la organizarea serbării din 2 iulie, după cum rezultă din numeroasele procese verbale ale ședințelor. Într-o astfel de ședință, desfășurată probabil la începutul lunii aprilie, s-a hotărât organizarea unui «cortegiu istoric» (7), urmând să se stabilească ulterior care «anume episod de pe vremuri să reprezinte acel cortegiu...». Ideea a fost aprobată de autoritățile ieșene, găsind înțelegere și din partea ministrului Spiru Haret, care va sprijini acțiunea și din punct de vedere material. Pledează în acest sens scrisoarea olografă a ministrului, din 18 aprilie 1904, adresată rectorului Universității din Iași (8).

Pregătirea unui cortegiu istoric impunea participarea unor specialiști, motiv ce determină comitetul « să se adreseze la bărbați competenți - cum menționa o adresă a rectorului, din 29 aprilie 1904 - și cunoscători în ale faptelor, artelor, costumelor și armelor de pe timpurile ilustrului Domn, care, constituindu-se în comisiune, să reguleze toate cele necesare pentru angajarea

Scrisoarea ministrului Spiru Haret din 18 aprilie 1904, adresată rectorului C. Climescu, informându-l despre contribuția Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor, cu suma de 4.000 lei, pentru serbarea din 2 iulie.

(Arhivele Statului Iași, fond Universitatea Al.I. Cuza, Rectorat, dosar 9, 1904, f.30)



cortejului» (9). Noul organism, numit Comitetul cortegiului, era constituit din 15 membri, personalități ale vremii (10), care au desfășurat o activitate intensă (11), colaborând și informând permanent Comisia de organizare (...) de modul cum s-a organizat procesiunea de la 2 iulie...».

În urma numeroaselor pertractări, noul comitet stabilește referitor la cortegiu «să fie format din grupări de oșteni în costumul de pe vremuri, fiecare grupare să simbolizeze câte una din victoriile Marelui Erou», schițând și un prim proiect de program (12), care va cunoaște ulterior numeroase îmbunătățiri (13).

În pregătirea costumelor, o contribuție deosebită și-au adus actorii Em. Manoliu și State Dragomir. Costumele mai greu de confecționat urmau să fie împrumutate de la Teatrul Național, iar pentru celelalte «să se facă apel la școalele secundare de fete din Iași și anume: Școala normală de învățătoare, Școala profesională Sf. Sava, Externatul secundar de fete și Școala privată a «Reuniunii femeilor române», cărora să li se dea tot materialul și să le lucreze

fără plată» (14).

În privința armelor de epocă - arcuri, coase, scuturi, ghioage, topoare, tolbe cu săgeți - acestea au fost confecționate de Școala de belle-arte (15).

Figuranții urmau să fie aleși din rândul țăranilor, elevilor și soldaților. Astfel, «arcașii, buciumașii, surlarii, să fie oameni de la țară, îmbrăcați în hainele lor (...) adică: sumane, sarici, opinci, căciuli țurcănești, brâie late înfășurate cu curele țintuite. Trâmbițașii și toboșarii vor fi elevi de la Școala normală, îmbrăcați țărănește. Copiii de casă se vor lua de la Liceul Internat și național. Aprozii, de la Școala normală Vasile Lupu, sau 20 de călărași grade inferioare. Vellofodul, pârcălabii și portariul de Suceava se vor lua de la Seminarul Veniamin. Fustașii, stegarul, boierii veliți, curtenii, hotnogul și căpitanii se vor alege de D-nii Manoliu și Dragomir, dintre elevi sau artiști. Pentru 50 de plăieși, se va adresa armatei sau prefecturii. 100 de glotași vor fi dați de primărie».

Cortegiul istoric, alcătuit din peste 300 de persoane (17), a beneficiat, în organizarea sa, pe lângă sprijinul menționat, și de contribuția financiară a ministrului Spiru Haret (18), a Primăriei (19) și Consiliului județean, a Băncii naționale și Jockey-Clubului ieșean (20).

Comisia cortegiului, la 11 iunie 1904, stabilește programul definitiv de desfășurare a serbării (21), pe care Comisia de organizare îl aprobă la 20 iunie (22), pentru a fi tipărit. Concomitent, a fost acceptată propunerea rectorului de a se «distribui la toți locuitorii caselor, pe unde va trece cortegiul, o invitare de a-și decora ușile, ferestrele și balcoanele» (23). În acest sens, profesorul Gr. Buțureanu a redactat un proiect de Apel către cetățenii urbei, al cărui text, cu mici retușări, a fost acceptat în cadrul discuțiilor din ședința de la 26 iunie (24).

Apelul creiona personalitatea marelui domnitor, devenit deopotrivă istorie și legendă, reliefând «datoria sfântă a neamului românesc de a sărbătorii cu deosebită cinste amintirea atât de scumpă nouă tuturor, a viteazului apărător al neamului și al credinței...».

Noi toți, cei cu inima română, să ne deșteptăm la numele Marelui Voevod Ștefan. Să dăm zilei de 2 Iulie însemnătatea ce o are pentru întregul neam românesc, pentru a sporii răsunetul numelui Voevodului Ștefan din *Nistru în Tisa* și din *Carpați în Pind!*

Să ne îmbrăcăm, orașul în haine de sărbătoare, să ne împodobim casele cu podoabe vrednice de ziua de astăzi, să ne îndrumăm copiii noștri ca, cu toții, într-un suflet și într-un gând, să sărbătorim cu adâncă evlavie pomenirea numelui CELUI MAI MARE VEOVOD AL NEAMULUI ROMÂNESC» (25).

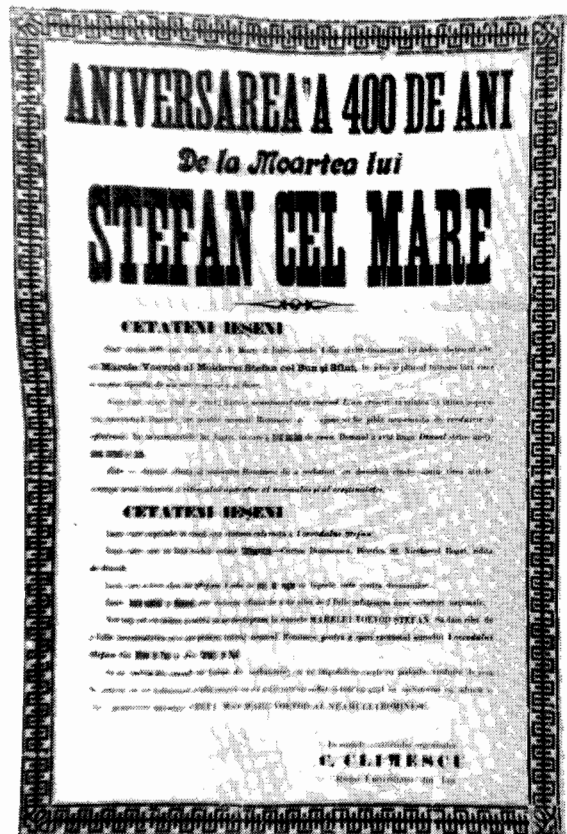
Apelul, afișat în întregul oraș, după aprecierea presei locale (26), a avut un ecou deosebit asupra populației ieșene, care a răspuns cu entuziasm chemării, «orașul fiind pavoazat cum rareori s-a mai văzut; magazine și case particulare, pe unde urma să treacă cortegiul, se întreceau în frumusețea decorațiunilor, ceea ce denotă că amintirea faptelor mărețe ale neîntrecutului Voevod e înrădăcinată adânc în inima poporului, căruia nu i-a lipsit decât

ocazia să-și manifeste admirația și recunoștința către memoria celui ce a luptat fără preget, timp de 47 de ani, pentru apărarea hotarelor țării și a crucii».

Presa, sub semnătura unor prodigioase condeie, a publicat articole cu caracter aniversar, menite să întregească evenimentul: «Mare și Sfântă sărbătoare», «Eminescu la statuia lui Ștefan» (27), «Ștefan Vodă cel Mare și Sfânt» - Gr.C. Buțureanu, «Moldova lui Ștefan cel Mare» - Gh. Ghibănescu (28).

Din inițiativa Societății științifice, istorice și literare «Arhiva», firma «Frații Șaraga», prin librăria «Moldova», a emis o medalie comemorativă (29) și o «cocardă medalion, cu chipul măreț a lui Ștefan cel Mare în o ramă de bronz aurită, în mijlocul unei rozete tricolor» (30). Librăria «Autorii români», aparținând aceleiași firme, a emis o medalie cu acest prilej, comandată de «Liga Culturală», secția ieșeană (31), medalie ce a fost colportată la Mănăstirea Putna, în zilele de 2-3 iulie 1904 (32).

În cadrul acestor pregătiri, menționăm și imprimarea unor cărți poștale ilustrate, cu imagini ale ctitoriiilor domnitorului sau cu aspecte din grelele și numeroasele sale bătălii, ca și inițiativa «Casei Școalelor» de a publica lucrări a numeroși autori, culegeri de poezii populare, legende și povești despre Ștefan cel Mare, care au fost trimise bibliotecilor rurale și școlilor din



Apelul adresat cetățenilor orașului Iași, cu prilejul comemorării a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare. (Arhivele Statului Iași, fond Universitatea Al.I. Cuza, Recorator, dosar 9, 1904, f.97).

întreaga țară (33).

Într-o astfel de atmosferă, caldă, sărbătorească, Iașul, ca dealtfel întreaga țară, se pregătea să comemoreze, cu adâncă recunoștință, personalitatea marelui domnitor.

Serbarea a început în dimineața zilei de vineri, 2 iulie 1904, și s-a desfășurat, conform programului (34), care a cunoscut unele compliniri, așa cum rezultă din alte surse contemporane cu evenimentul (35). Miile de oameni, dispuși de-a lungul străzilor Copou, Carol I, Lăpușneanu, Golia, Ștefan cel Mare - traseul cortegiului - au încetat agitația, specifică oricărei așteptări, când din dealul Copoului a răzbătut clar și curat, ca o chemare de demult, reverberând peste urbe, melodișul sunet de bucium al țăranului din comuna Voinești (36), care vestea deschiderea serbării. În liniștea ce a urmat, a apărut cortegiul istoric. Era oastea lui Ștefan cel Mare, venită din adâncul istoriei noastre, arcași și buciumași, logofeți și pârçalabi, boieri și curteni, pedestri sau călări. Erau cei buni și statornici, țărani, care-au înfruntat pretutindeni dușmanii, la Baia, Vaslui sau Codrii Cosminului, când țara le-a cerut suprema jertfă. Și peste tot și toate, parcă protejând mulțimea, trecea steagul de luptă (37) al lui Ștefan cel Mare. Urmau gimnaziile, liceele (38) și

PROGRAMA SERBĂRII
ÎN ZIUA DE 2 IULIE 1904
400 Ani de la moartea lui
ȘTEFAN CEL MARE

1. În Cortejul istoric în ordinea armăstoare

2. Elevii Școlilor

3. SOCIETĂȚI

G. CRIMESCU

Programul serbării din 2 iulie 1904.

(Arhivele Statului Iași, fond Universitatea Al.I. Cuza, Rectorat, dosar 9, 1904, f.101).

studenții din Iași. A produs o impresie deosebită Școala normală de învățătoare, prin frumusețea costumelor și prin steagul ce îl purtau, «copie de pe fotografie făcută de D-l Mironescu, de pe zidul de la Mănăstirea Putna» (39). Coloana era încheiată de membrii diverselor societăți: Cercul studiilor economice, financiare și comerciale, Societatea de gimnastică și muzică, Corporația bărbierilor (40). Pe întregul traseu, elevii și studenții, acompaniați de muzica Regimentului 13 «Ștefan cel Mare» (41) și de fanfara Liceului Internat, au cântat «Imnul lui Ștefan cel Mare» și «Hai frați», aranjamentul muzical aparținând profesorului Teodor T. Burada (42).

Când cortegiul a ajuns la Mitropolie, i s-au alăturat reprezentanții clerului, autoritățile civile și militare ale orașului, care participaseră la serviciul divin pentru pomenirea lui Ștefan cel Mare și a oștenilor săi (43), întreaga procesiune oprindu-se apoi la statuia domnitorului. A urmat un moment impresionant. În semn de omagiu suprem, după exemplul mitropolitului Moldovei și Sucevei, miile de oameni prezenți au îngenunchiat, păstrând un moment de reculegere (44).

Discursurile au fost deschise de prefectul județului. N. Gane, reprezentant al guvernului, printr-o alocuțiune, urmată de «depunerea unei superbe coroane, din partea M. S. Regelui» (45).

Reprezentantul Universității din Iași, profesorul P. Râșcanu, a ținut un discurs pe care presa l-a apreciat drept «*plin de căldură*» (46), reliefând meritele domnitorului și analizând războaiele purtate pentru libertate și apărarea hotarelor țării. Intuind prefacerile pe care popoarele lumii aveau să le cunoască - primul război mondial se pregătea în cabinetele marilor puteri europene - într-un viitor apropiat, profesorul îndemna la unitate de acțiune neamul românesc, în vederea promovării propriilor interese naționale:

«Vremile sunt grele. Veacul ce a început este un veac de fier (...). Dușmanii neamului sunt înzestrați cu mijloace de pierzare mult mai primejdioase decât în trecut. Să ne apropiem de acest popor, nu zic să ne pogorâm până la el, căci nu suntem așa de sus. Să nu uităm că în rândurile lui sunt urmașii tovarășilor lui Ștefan, pentru care am îngenunchiar odinioare! Să facem să dispară prăpastia dintre clase, moștenirea trecutului și să păstrăm pământul strămoșesc numai pentru Români, care în cursul veacurilor, l-au înroșit cu sângele lor. Și numai atunci vom fi vrednici ca, până în timpurile cele mai îndepărtate, să serbăm multe centenare în amintirea părintelui patriei, Ștefan cel Mare» (47).

În încheiere, a vorbit reprezentantul învățământului secundar, Gh. Nădejde (48), directorul gimnaziului «Ștefan cel Mare», aducând un cald omagiu marelui înaintaș.

A urmat defilarea prin fața statuii a persoanelor oficiale, a cortegiului istoric, a școlilor, a studenților, a societăților și a armatei. S-au depus coroane.

Serbarea lua sfârșit în seara aceeași zile, printr-o retragere cu torțe, urmată de strălucitoare focuri de artificii, ce au luminat cerul fostei capitale a Moldovei (49).

Comemorarea lui Ștefan cel Mare s-a circumscris în șirul acțiunilor inițiate de mișcarea națională din întregul Regat, dar și din provinciile istorice românești, având un rol dintre cele mai dinamice și fecunde în mobilizarea întregului popor pentru afirmarea și susținerea drepturilor naționale, în pregătirea marelui act istoric: desăvârșirea unității de neam.

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Din bibliografia referitoare la viața și activitatea marelui pedagog, menționăm: Axente Creangă, *Activitatea Științifică a lui Spiru Haret. (1851-1912)* în «Revista generală a învățămîntului», București, an XII (1924), nr. 10, pp. 655-673; M. Nicolaescu, *Spiru Haret pedagog național*, București, 1933; Gh. Adamescu, *Viața și activitatea lui Spiru Haret*, București, 1936; Emil Băldescu, *Spiru Haret*, București, 1972.

2. Arhivele Statului Iași, fond Universitatea «Al. I. Cuza», Rectorat, dosar 9, 1904, f. 29. Copie.

3. Despre organizarea și desfășurarea serbării de la București, vezi N. Iorga, *Pomenirea lui Ștefan cel Mare*, București, 1905.

4. Directorii invitați de rector reprezentau 16 instituții de învățămînt (Arhivele Statului Iași, fond Universitatea «Al. I. Cuza», Rectorat, dosar 9, 1904, f.1 verso, 2).

5. *Ibidem*, f. 1.

6. Menționăm membrii Comisiei de serbare, după o adresă a rectorului C. Climescu, din aprilie 1904: G. Lascăr, directorul Liceului Internat, M. Tomida, directorul Liceului Național, G. Scobai, directorul Gimnaziului «Alexandru cel Bun», G. Nădejde, directorul Gimnaziului «Ștefan cel Mare», Em. Bardasare, directorul Școlii de belle-arte, V. Cocuz, directorul Școlii Comerciale gradul II, R. Ionașcu, directorul Școlii Comerciale gradul I, econom P. Savin, directorul Seminarului «Veniamin», I. Mitru, directorul Școlii Normale «Vasile Lupu», Th. Vasiliu, profesor și deputat, Gr. Buțureanu, profesor și deputat, D. Sachelărescu, revizor școlar, I. Tăslăuanu, directorul Școlii primare nr. 5, Petrescu, directorul Școlii primare nr. 7, Dafinescu, directorul Școlii primare nr. 8, Mătăsariu, directorul Școlii primare nr. 2 (*Ibidem*, f. 3-3 verso).

7. Cf. adresa rectorului C. Climescu, din 26 aprilie 1904 (*Ibidem*, f. 3).

8. *Ibidem*, f. 30. Vezi și procesul-verbal al Comitetului, din 28 aprilie 1904 (*Ibidem*, f. 15).

9. *Ibidem*, f. 5.

10. Comisia era constituită din profesorii universitari N. Culianu, P. Râșcanu, A. D. Xenopol, Teohar Antonescu, arhitect Gh. Sterian, econom P. Savin, directorul Seminarului Veniamin, Em. Bardasare, directorul Școlii de belle-arte, I. Mitru, directorul Școlii Normale Vasile Lupu, D. Sachelărescu, revizor școlar, profesorii Gh. Ghibănescu, Gr. Buțureanu, Teodor T. Burada, directorul Școlii primare nr. 5, I. Tăslăuanu, actorii dramatici Em. Manoliu și State Dragomir (*Ibidem*, f. 5 verso, 15-15 verso).

11. Cf. procesele verbale ale ședințelor Comitetului cortegiului, din aprilie-iunie 1904 (*Ibidem*, f. 6-11 și 17-27).

12. *Ibidem*, f. 16-16 verso.

13. Vezi procesele-verbale, din 24 mai și 11 iunie 1904 (*Ibidem*, f. 23, 24 și 24 verso).

14. *Ibidem*, f. 17. Conducerea instituțiilor de învățămînt menționate a vizitat Teatrul Național din Iași, pentru a cunoaște costumele de epocă, primind - cum specifica un proces-verbal, din 6 mai 1904, al Comisiei cortegiului - « (...)cu mulțumire, să ne obligăm a lucra costumele în școlile noastre, fără vreo pretenție de remunerare» (*Ibidem*, f. 20).

15. *Ibidem*, f. 21.

16. *Ibidem*, f. 22. Prefectul județului Iași a intervenit pe lângă primăriile comunale, pentru a trimite câte doi locuitori de comună la serbare. Adresându-se rectorului Universității ieșene, la 30 iunie 1904, Primăria comunei Brăiești informa că au fost desemnați pentru a participa la serbare locuitorii Mihai Talabă și Gheorghe T. Ignat (*Ibidem*, f. 42), iar comuna Popești trimitea pe Vasile Costache a Popei și pe Costache Vasile a Popei, «cu buciume» (cf. adresa din 1 iulie 1904, a primăriei comunei Popești către rector. *Ibidem*, f. 44).

17. Vezi adresa rectorului C. Climescu, din 25 iunie 1904, către prefectul Poliției Iași (*Ibidem*, f. 47). Programul serbării indica cifra de 331 de figuranți (*Ibidem*, f. 101). După serbare, la propunerea rectorului (vezi adresa nr. 159, din 31 ianuarie 1905, către ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor. *Ibidem*, dosar 2, f. 239), costumele și armele au fost donate Teatrului Național din Iași (cf. scrisoarea de mulțumire a conducerii teatrale, din 19 februarie 1905, adresată rectorului. *Ibidem*, dosar 1, 1904-1905, f. 332).

Scrisoarea lui G. Nădejde, directorul Gimnaziului Ștefan cel Mare, din 25 iunie 1904, adresată rectorului Universității din Iași, referitoare la discursul comemorativ din 2 iulie.

(Arhivele Statului Iași, fond Universitatea Al.I. Cuza, Rectorat, dosar 9, 1904, f.38).

1904 iunie 25
Jle Rector
Vă rog să mă iertate dacă nu v-am făcut cunoscută mai de mult hotărârea luată de către mine în privința discursului de la 2 iulie. - Trebuie să știți că de abea am venit de la Pomirle și afară de aceasta sînt peste măsura de ocupat cu reparafie localului. - Dacă i vorba de un discurs scurt de 15-20 de minute și fără pretul de calitate istorică, adică mai mult în sensul național
pentru înălțarea caracterelor, atunci primus să- l lin și iu. - D-voastră hotărîți cum credeți de cuviință - Tot odată v'asî ruga pentru un program al serbării, ca să știu ce am de făcut cu școala mea -
Cu stima
G. Nădejde

18. *Ibidem*, dosar 9, 1904, f. 30.

19. Ca urmare a adresei Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor, din 22 aprilie 1904, (*Ibidem*, fond Primăria Iași, dosar 199, 1904, f. 18), Consiliul Primăriei Iași, prin decizia nr. 163, în ședința din 5 mai 1904, aprobă, în unanimitate, să contribuie la serbare cu suma de 1000 lei (*Ibidem*, dosar 443, 1904, f. 70-70 verso).

20. *Ibidem*, fond Universitatea «Al. I. Cuza», Rectorat, dosar 9, 1904, f. 51 verso.

21. *Ibidem*, f. 24-24 verso.

22. *Ibidem*, f. 25. Programul a fost publicat integral în presa vremii (cf. «Liberalul», Iași, anul V, nr. 93 (1204), din 27 iunie 1904, pp. 2-3). Unele publicații au completat programul cu explicații detaliate a fiecărei categorii de oșteni, realizate de profesorul Gh. Ghibănescu («Evenimentul», Iași, anul XII, nr. 114, din 2 iulie 1904, p. 3).

23. Arhivele Statului Iași, fond Universitatea «Al.I. Cuza», Rectorat, dosar 9, 1904, f. 26.

24. *Ibidem*, f. 27.

25. *Ibidem*, f. 97. Vezi și «Ecoul Moldovei», Iași, anul XIII, nr. 49, din 4 iulie 1904, p. 1.

26. «Ecoul Moldovei», nr. 49 cit., p. 1.

27. «Liberalul», anul V, nr. 96 (1243), din 2 iulie 1904, p. 1.

28. «Evenimentul», Iași, anul XII, nr. 114, din 2 iulie 1904, pp. 1-2.

29. Cu diametrul de 40 mm, medalia reprezenta pe avers bustul domnitorului, după Evangheliarul de la Mănăstirea Humorului, iar pe revers, stema Moldovei, « (...) după pecetea originală ce se păstrează de Onor Academia Română» («Liberalul» nr. 89 cit., p. 3), fiind realizată de arhitectul Mironescu («Evenimentul», nr. 113 cit., p. 2). Vezi și adresa din martie 1905 a Reginei Șaraga, proprietara librăriei «Moldova», către primarul Iașului (Arhivele Statului Iași, fond Primăria Iași, dosar 389, 1905, f. 10 verso).

30. «Liberalul», nr. 89 cit., p. 3.

31. Vezi, în acest sens, cererea adresată de Fany Șaraga, proprietara librăriei «Aurorii români»,

primarului orașului Iași, la 18 martie 1905 (Arhivele Statului Iași, fond Primăria Iași, dosar 389, 1905, f. 1).

32. Cf. Vasile Netea și C.Gh. Marinescu, «*Liga Culturală*» și unirea Transilvaniei cu România, Iași, 1978, p. 206.

33. «*Liberalul*», nr. 86 (1233), din 18 iulie 1904, p. 2.

34. Arhivele Statului Iași, fond Universitatea «Al.I. Cuza», Rectorat, dosar 9, 1904, f. 101.

35. Cf. raportul rectorului C. Climescu, din 29 septembrie 1904, adresat ministrului Spiru Haret, referitor la desfășurarea serbării la Iași (*Ibidem*, f. 48-53), caracterizat printr-o acribie deosebită.

36. La 30 noiembrie 1905, Teodor T. Burada, profesor onorific la Conservatorul de muzică și declamațiune din Iași, se adresa directorului acestei instituții, aducându-i la cunoștință că face o donație constând din 102 cărți și 21 de instrumente muzicale (*Ibidem*, fond Conservatorul «George Enescu», dosar 10, 1905, f. 468). Din lista anexată de profesor donației rezultă că instrumentele de muzică erau 20 de fluieri din diverse zone etnice ale Românilor, a 21-a piesă fiind un «bucium din comuna Voinești, județul Iași, cu care s-a buciumat în dimineața zilei de 2 iulie 1904, vestind cetățenilor Iașului serbarea de 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, Eroul Moldovei» (*Ibidem*, f. 475).

37. Steagul folosit la serbare era o copie identică după originalul aflat la Mănăstirea Zogroful de la Muntele Athos, fiind realizat de elevele Cazaban Emilia și Dimitriu Zamfira, din clasa a V-a a Școlii normale de învățătoare din Iași (*Ibidem*, fond Universitatea «Al.I. Cuza», Rectorat, dosar 9, 1904, f. 52).

38. Școlile primare nu au luat parte la defilare, elevii acestora au fost dispuși pe platoul din fața Școlii primare «Trei Ierarhi» (vezi adresa rectorului C. Climescu către prefectul Poliției Iași, din 25 iunie 1904. *Ibidem*, f. 47 verso). Menționăm instituțiile de învățământ participante la serbare: Școala normală de învățătoare, Externatul secundar de fete, Școala Reuniunea femeilor române, Școala de Comerț gradul I, Școala de arte și meserii, Școala profesională Sfântul Sava, Școala de Comerț gradul II, Școala normală Vasile Lupu, Seminarul Veniamin, Gimnaziul Ștefan cel Mare, Gimnaziul Alexandru cel Bun, Liceul Internat și Liceul național (*Ibidem*, f. 101).

39. *Ibidem*, f. 49.

40. *Ibidem*, f. 101. Nu numai societățile indicate în program au participat la serbare. Documentele ne informează și de participarea Camerei de comerț și industrie, Corporația tipografilor, litografilor, cofetarilor și sculptorilor în lemn, Societatea de binefacere și ajutor reciproc «Moldova» (vezi adresele societăților menționate, către rectorul C. Climescu, din 2 iunie, 29 iunie și 1 iulie 1904. *Ibidem*, f. 31, 39, 43), precum și Liga Culturală din Iași («*Liberalul*» anul V, nr. 96 (1243), din 2 iulie 1904, p. 1).

41. Armata și-a adus o contribuție deosebită la desfășurarea serbării, în întreaga țară. Așa cum rezultă dintr-o adresă a Ministerului de Război (Direcția a III-a Artilerie), din 11 iunie 1904, către rectorul Universității din Iași, în ziua de 2 iulie s-a ordonat ca serviciul să fie suspendat în toate garnizoanele, » (...) iar detașamente de forța unei companii, baterii sau escadron, cu drapel și muzică, să ia parte la Te-Deum, defilând înaintea autorităților militare și administrative, asistând obligatoriu și toți ofițerii din garnizoană. Șefii corpurilor vor cuvânta trupelor la cazarmă asupra faptelor mărețe ale marelui domn. Pedepsele disciplinare ce nu trec 10 zile închisoare se vor ridica, iar hrana trupei se va îmbunătăți, dându-se și o rație de vin. Muzicile militare vor cânta în piețele publice până la ora 12 din noapte» (Arhivele Statului Iași, fond Universitatea «Al.I. Cuza», Rectorat, dosar 9, 1904, f. 35).

42. *Ibidem*, f. 48 verso.

43. *Ibidem*, f. 49.

44. *Ibidem*, f. 49 verso. La București, Academia Română, în ședință publică, își aducea omagiul său prin președintele I. Kalinderu, printr-un «(...) cuvânt de slăvire a memoriei Marelui Voevod», iar N. Iorga a prezentat comunicarea *Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și Mitropolia Ardealului* («*Liberalul*», Iași, anul V, nr. 96 (1243), din 2 iulie 1904, p. 1).

45. «*Ecoul Moldovei*», Iași, anul XIII, nr. 49, din 4 iulie 1904, p. 1.

46. *Ibidem*. Discursul a fost publicat pe părți în «*Evenimentul*», Iași, anul XII, nr. 116, din 4 iulie 1904, p. 2; nr. 117, din 6 iulie, p. 2; nr. 118, din 7 iulie, p. 2; nr. 119, din 8 iulie, p. 2.

47. «*Evenimentul*», anul XII, nr. 119, din 8 iulie 1904, p. 2.

48. Discursul a fost publicat în «*Evenimentul*» nr. 115 din 3 iulie 1904, p. 2. Vezi și scrisoarea lui Gh. Nădejde din 25 iunie 1904, adresată rectorului C. Climescu (Arhivele Statului Iași, fond Universitatea «Al.I. Cuza», Rectorat, dosar 9, 1904, f. 38).

49. Presa, prin trimișii săi speciali, a relatat pe larg în paginile sale despre serbările desfășurate la Bârlad («*Liberalul*» anul V, nr. 100 (1247) din 7 iulie 1904, p. 2), Dorohoi (*Ibidem*, pp. 2-3) sau Slănic Moldova (*Ibidem*, nr. 101 (1248) din 8 iulie, p. 1). S-a impus, prin amploare și numărul participanților, serbarea de la Borzești, patronată de ministrul Spiru Haret, desfășurată la 4 iulie 1904. După aprecierea ziaristului I. Maxim, serbarea «(...) a fost exclusiv țărănească și, pentru prima oară, sâteanului i s-a dat prilej să se manifeste în chip atât de expansiv» (*Ibidem*, nr. 99 (1246), din 6 iulie, p. 1-2).

POPULAȚIA LAI DIN SINAI ȘI MĂNĂSTIREA SINAIA DIN BUCEGI

de Dr. GABRIEL ILIESCU

În articolul *Lai - Români din Sinai, apărători ai Sfintei Ecaterina*, publicat în «Noi Tracii» din septembrie 1985, Prof. Iosif Constantin Drăgan atrage atenția asupra unei străni populații din Dacia, trimisă acolo în timpul împăratului trac Justinian, să apere mănăstirea de eventuale atacuri ale beduinilor din deșertul Sinaiului. Această enclavă vlahă a păstrat, între Arabi, forme din limba sa originală din secolul al VI-lea, înainte de venirea și infiltrarea Slavilor, deci necontaminată de limba acestora. Autorul subliniază că limba Lailor, cum se numesc astăzi, nu a rămas pură, ci a fost arabizată, dar ea conservă forme arhaice din epoca adaptării limbii dacice, în realitate o latină vulgară. Laii păstrează vie conștiința apartenenței lor și a provenienței din România, din Valachia, de la Dunăre. Mai atrage atenția că prin anii '70 în revistele italiene a apărut un lung articol despre această mănăstire, cu fotografii și documente.

O populație românească de Blaci, Blasi (în limba latină, cum vor fi numiți peste câteva secole în Cronica notarului anonim al regelui Bela), existentă deja în secolul al VI-lea, în Țara Românească, este un lucru extraordinar și merită să fie semnalat ca atare.

Numele acestei populații sinaite denumită «Lai» ne evocă alte trei denumiri românești asemănătoare: un toponim și două antroponime: pasul Lai-nici pe valea superioară a Jiului (Rabon în antichitate) și numele a doi domnitori: Lai-ot Basarab și Vlai-cu Vodă, unul din primii Basarabi. Vom adăuga și un al treilea antroponim, pe Voicu (Corvin), românul cneaz de Hațeg, tatăl lui Iancu de Hunedoara.

Aceste forme «corupte» trebuie să fie mai mult decât o simplă coincidență fonetică, trebuie să aibă un fonem primitiv comun, care a circulat în țările românești în perioada medievală.

După noi, și etnonimul Lai, toponimul Lai-nici sau antroponimele Lai-ot, Vlai-cu ori Voicu, precum și antroponimul slav Vlad, au o legătură directă cu vechile denumiri ale poporului român de Blaci, Blasi sau Vlaci, Vlasi, care, mai mult decât probabil, derivă etimologic prin afereza lui B ori V inițial, precum și sincopei penultimei litere C: Blaci - Blai sau Vlai - Lai.

Această derivație lingvistică este sugerată de semantica cuvântului *Lai*, care nu poate fi alta decât una din vechile denumiri medievale date poporului român în formare: Blaci, Blasi cu fonetica bizantină, adoptată mai târziu și de popoarele slave: Vlaci, Vlahi, adică populație autohtonă românească. Se știe că această populație românească a fost strămutată tocmai în timpul

marelui Justinian, cu care începe oficial perioada bizantină (sec. VI).

În altă ordine de idei, dar tot în legătură cu problema noastră, amintim că în 1695 spătarul Mihail Cantacuzino, unchiul după mamă al domnitorului Constantin Basarab Brâncoveanu, frate cu voievodul Șerban Cantacuzino și cu învățatul cronicar stolnicul Constantin Cantacuzino, a construit o mănăstire la confluența Prahovei cu Peleşul, după planul mănăstirii Sfânta Ecaterina din Sinai, pe care a luat-o drept model și pe care spătarul Mihai a vizitat-o în 1682, împreună cu mama sa, postelniceasa Elena, și cu sora lui, Stanca. Oare a știut spătarul Cantacuzino cine este populația Lai?

Noua mănăstire construită în muntele Bucegi, pe malul râului Prahova, după modelul celei din Sinai, a numit-o *Sinaia*, «îndemnându-se de multă dragoste și evlavie ce avea către Sfântul și de Dumnezeu umblatul Muntele Sinai».

Se pare că spătarul Mihai promisese cu jurământ că, dacă va scăpa de puterile lui Grigore Ghica, trimise prin Bucegi pe urmele sale, «pentru a-l prinde și a-l aduce viu», promisese să construiască în acest loc o mănăstire. Aceasta este legenda.

Cu timpul, construindu-se vile, hoteluri, castelul Peleş, în jurul mănăstirii ia ființă localitatea Sinaia, recunoscută comună urbană din 1880, numită în zilele noastre «Perla Carpaților».

Această biserică voievodală, construită în 1695, după modelul mănăstirii Sf. Ecaterina din Sinai, a contribuit la dezvoltarea unei arhitecturi cu caracter net muntenesc. «În stilul zis brâncovenesc se găsesc elemente ale renașterii târzii italiene, fiindcă legăturile Cantacuzinilor și ale lui Brâncoveanu cu Veneția și cu Padova le-au ușurat drumul până la noi» (Protos Iri-neu Pop).

Planul mănăstirii Sinaia urmărește exterior conturul unei cruci latine, neobișnuit la noi, rămânând astfel singura în acest stil.

Intrarea în mănăstirea veche Sinaia este străjuită de două statuete din piatră reprezentând pe Moise cu tablele Legii și pe Aaron cu toiagul înfrunzit, două mari personalități ale poporului biblic, prin care se concretizează legătura mănăstirii Sinaia cu Muntele Sinai. Pe arcada uși nartexului se află emblema Cantacuzinilor: vulturul bicefal bizantin, ce continuă la rândul său străvechiul vultur bicefal hitit și mesopotamic. Pictura este executată în frescă de Pârvu Mutu. Pe peretele de apus al pronaosului se află tabloul votiv: strămoșii ctitorului și întregul neam al Cantacuzinilor: spătarul Mihail îmbrăcat în anterior de culoare vișinie, încins la mijloc cu brâu verde, cu cele două soții, Maria și Teodora, precum și cei 17 copii, 9 băieți și 8 fete.

În Colecția de obiecte bisericești a mănăstirii se află și exemplarul original al Bibliei de la București din 1688, monument masiv ridicat limbii române, cu rol important în menținerea unității poporului nostru.

Așezată în incinta nouă a mănăstirii, biserica mare a fost construită între anii 1842-1846, prin stăruința călugărilor care trăiesc aici. Restaurată între anii 1893-1903, sub Regele Carol I, după planul arhitectului George

Mandrea, cu cheltuiala Eforiei spitalelor civile din București, biserica a luat aspectul actual. Pictura în ulei a fost executată pe fond de aur mozaicat, în stil neobizantin, de pictorul danez Aage Exner, sub conducerea lui Lecompt de Nouy.

Pe latura nordică a vechii incinte, alături de paraclis, se află, din 1922, mormântul mausoleu al omului de stat Take Ionescu.

Noi studii, în special filologice, sunt de dorit în această problemă. Un început în acest sens a fost făcut cu articolul *Cercetări și ipoteze privind limba Dacilor* de Aurel Stoicanu în «Noi Tracii» nr. 12 din decembrie 1984 și *Relicte de limbă dacă în Peninsula Sinai* de George Vaida, în «Noi Tracii» din septembrie 1985.

Redacția mulțumește colaboratorilor pentru materialele trimise și recomandă ca articolele să fie clare, concise, cu material ilustrativ. Fiecare autor își asumă responsabilitatea ipotezelor enunțate și a exactității datelor.

Întrucât revista Noi Tracii a devenit organ al Centrului European de Studii Trace, articolele pot fi trimise și în limbi de largă circulație - engleză, franceză, germană, spaniolă, italiană.

Colaboratorii din România pot trimite manuscrisele dactilografiate și atent corectate la noua adresă a dlui Ion Coja: București 41, c.p. 41-30.

Datorită sporirii considerabile a numărului de materiale primite spre publicare, revista se vede nevoită să instituie o selecție a acestora, în funcție de calitatea lor științifică și de oportunitatea cu care răspund unor stringențe de moment politic sau cultural. În vederea acestei selecții, revista a constituit un Comitet de redacție, alcătuit din câțiva cunoscuți specialiști în istoria neamului nostru. Materialele nepublicate se vor păstra într-un fond de documentare din care, cu timpul, vom publica cât mai mult, pe măsură ce spațiul tipografic al revistei se va mări.

Tuturor, sănătate și voie bună !

SPAȚIUL TRACIC



«Tracii sunt neamul cel mai numeros și mai răspândit din lume, după cel al Indienilor» (*Herodot*)

CUPRINSUL

Dr. Ion Șerban, <i>Cu privire la «legile» lingvistice</i>	1
Dr. Nicolae Lupu, <i>Originea Românilor</i>	5
Dr. Anghel Popa, <i>Comemorarea lui Ștefan cel Mare din 1904</i>	12
Dr. Gabriel Iliescu, <i>Populația Lai din Sinai și Mănăstirea Sinaia din Bucegi</i>	21

NOI TRACII
Redacția: Via Larga, 11 - Milano

Direttore responsabile: Sabino d'Acunto
Direz. Foro Traiano 1/A Roma - Reg. Trib. Roma n. 17282 del 31.5.78
Rivista mensile - Spedizione in abbonamento postale gruppo terzo (70%)